

Трибуна молодого вченого

УДК 347.91/.95

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.2.25>

МАЛОЗНАЧНІ СПРАВИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: НАПРЯМКИ СПРОЩЕННЯ СУДОВИХ ПРОЦЕДУР

Довбенко Марія Павлівна,

аспірантка кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ

У статті здійснено аналіз та узагальнення можливостей для спрощення судових процедур при розгляді малозначних справ в порядку цивільного судочинства. Проаналізовано основні аспекти забезпечення балансу між спрощенням процедур та дотриманням процесуальних гарантій права на справедливий суд, зокрема, принцип пропорційності, що обумовлює алгоритм оцінки відповідності обмежень та спрощень легітимній меті. Досліджено особливості доступності правової допомоги в малозначних справах, а також на основі позиції КМРЕ запропоновано критерії розмежування правничої допомоги та юридичних консультацій як більш обмеженого виду правових послуг. Надано додаткові аргументи на користь самопредставництва у малозначних справах. Здійснено аналіз правового регулювання певних аспектів спрощення порядку розгляду малозначних справ у цивільному процесуальному законодавстві окремих європейських країн та США, на основі якого виявлено ключові тенденції та окремі особливості. Встановлено, що у більшості європейських країн ціновий поріг для оскарження є значно меншим, порівняно з українським законодавством, водночас для оскарження до другої інстанції. Проаналізовано окремі аспекти цифровізації судочинства у малозначних справах, звергнуто увагу на розгортання спеціалізованих електронних платформ. Визначено проблематику розгляду транскордонних малозначних справ в контексті ЄС.

За результатами дослідження обґрунтовано ключові вимоги, яким повинен відповідати порядок розгляду малозначних справ для забезпечення належного балансу між спрощенням судових процедур та процесуальними гарантіями права на справедливий суд. Запропоновано напрямки вдосконалення української моделі спрощеного провадження, зокрема, системне застосування принципу пропорційності, розширення можливостей впливу сторін на вибір виду провадження, підвищення доступності інформації про процедуру, створення спеціалізованих електронних інструментів для подання заяв та розгляду малозначних справ. Відповідні напрями відповідають напрямками подальшої гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами в умовах цифрової трансформації судочинства та перспективи транскордонної співпраці з цивільних справ.

Ключові слова: малозначні справи, цивільне судочинство, принцип пропорційності, доступність, право на доступ до суду, правнича допомога, спрощене провадження, цифровізація правосуддя.

Dovbenko Mariia. Small claims in civil procedure: directions for simplifying judicial proceedings

The article provides an analysis of directions for simplifying judicial procedures in small claims civil proceedings. It examines the key aspects of maintaining balance between procedural simplification and safeguarding procedural guarantees of the right to a fair trial, particularly focusing on the principle of proportionality, which establishes an assessment algorithm for determining whether limitations and simplifications align with legitimate objectives. The paper

explores accessibility features of legal assistance in small claims cases and, based on the Committee of Ministers of the Council of Europe's position, proposes criteria for distinguishing between legal representation and legal consultations as a more limited form of legal services. Additional arguments supporting self-representation in small claims cases are presented. The article analyzes legal regulation of certain aspects of simplified procedures for small claims in the civil procedural legislation of selected European countries and the United States, identifying key trends and distinctive features. The research establishes that in most European countries, the financial threshold for appeals is significantly lower compared to Ukrainian legislation, particularly regarding second instance appeals. The paper examines specific aspects of digitalization in small claims proceedings, highlighting specialized electronic platforms. Issues related to cross-border small claims proceedings in the EU context are also addressed.

Based on the research findings, the article substantiates key requirements that small claims procedures must meet to ensure an appropriate balance between simplifying judicial procedures and maintaining procedural guarantees of the right to a fair trial. The author proposes directions for improving the Ukrainian model of simplified proceedings, including systematic application of the proportionality principle, expanding parties' ability to influence the choice of proceedings, enhancing procedural information accessibility, and creating specialized electronic tools for filing applications and handling small claims cases. These recommended directions align with further harmonization of national legislation with European standards in the context of digital transformation of the judiciary and the prospects for cross-border cooperation in civil matters.

Key words: *small claims, civil proceedings, proportionality principle, accessibility, right of access to court, legal aid, simplified proceedings, digitalization of justice.*

Постановка проблеми. Ефективне судочинство, яке б не поступалося вимогами справедливості, завжди було актуальним завданням, що стояло перед демократичними державами. Відповідна вимога закріплена у ст. 2 ЦПК України, згідно з якою справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ здійснюється з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Ефективність судочинства узагальнено можна представити через певне оптимальне співвідношення між затраченими ресурсами учасників процесу, суду та отриманим правовим результатом, який відображений у судовому рішенні. У цьому контексті порядок розгляду справ з незначними позовними вимогами чи малозначних справ становить важливу складову системи правосуддя, однак породжує низку фундаментальних питань, серед яких на сучасному етапі функціонування українського цивільного судочинства можна виокремити наступні: забезпечення балансу між спрощенням процедур та дотриманням процесуальних гарантій, затратами ресурсів системи правосуддя, учасників справи на процес та ціною позову; визначення критеріїв «малозначності» справ відповідно до аспектів пропорційності,

коли суду надається обґрунтована, необхідна дискреція; доступність правничої допомоги в цих категоріях справ; межі оскарження судових рішень; особливості розгляду транскордонних малозначних справ; вплив цифровізації на доступність та ефективність судових процедур; гармонізація підходів до вирішення малозначних спорів з урахуванням соціокультурних відмінностей та правових традицій різних країн в перспективі євроінтеграції.

Проблема спрощення процедур у цивільному судочинстві та особливості розгляду малозначних справ була предметом досліджень таких вчених, як К. Білоус, Н. Бондаренко-Зелінська, В. Бобрик, В. Кройтор, В. Мамницький, А. Петровський, О. Попов, Н. Сакара, О. Угриновська та багато інших. Водночас, зміни до ЦПК України щодо розміру цінового критерію малозначних справ, цифрова трансформація судочинства, а також загальний вектор європейської інтеграції та перспектива й актуальність транскордонної співпраці з цивільних справ визначає подальше дослідження аспектів спрощення цивільного судочинства. У контексті спрощення цивільного судочинства та особливостей розгляду малозначних справ є нагальною розробка оптимальних механізмів досягнення балансу між процесуальною економією та забезпеченням права на справедливий суд, вдосконалення критеріїв

малозначності справ, впровадження ефективних цифрових інструментів доступу до правосуддя у малозначних справах, а також порівняльно-правові дослідження з метою сприйняття найкращого досвіду, гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами в умовах цифрової трансформації судочинства та перспективи транскордонної співпраці з цивільних справ.

Метою статті є визначення напрямків удосконалення моделі спрощеного провадження з розгляду малозначних справ, що забезпечуватиме механізм належного балансу між спрощенням судових процедур та процесуальними гарантіями права на справедливий суд, впровадження цифрових інструментів та подальшу гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами.

Виклад основного матеріалу дослідження. В контексті спрощення судових процедур насамперед постає питання про баланс (пропорційність) між доступністю правосуддя та формалізмом, зважаючи на значення, складність справи, розмір вимог. Право на доступ до суду має бути ефективним. Це право визначає не тільки можливості звернення до суду за захистом, а й розгляд справи, ухвалення остаточного рішення, його подальше виконання [1, с. 66–67]. Правове регулювання має забезпечувати можливість досягнення оптимального співвідношення між спрощенням процедур задля забезпечення доступності судового захисту та збереженням інших необхідних гарантій права на справедливий суд. Відповідні питання балансу вирішуються завдяки пропорційності, яка обумовлює певний алгоритм оцінки [2; 3]. У контексті співвідношення з дотриманням вимог верховенства права станемо на позицію О. Бортнік та Т. Степаненко, відповідно до якої пропорційність є інструментальним принципом, до призначення якого можна віднести забезпечення засобів, завдяки яким можливо визначити, чи дотримано положень, з якими пов'язується забезпечення верховенства права [3, с. 172].

Розуміння змісту принципу пропорційності можна узагальнити, пославшись на позицію ЄСПЛ, який застосовує тест на пропорційність. Під час тесту має бути

встановлено: наявність обмеження права на доступ до суду у законодавстві; наявність легітимної мети обмеження; засоби, які обмежують відповідне право; співмірність засобів обмеження права та відповідної мети у конкретному випадку; збереження сутності права при наявності обмеження [4, с. 162]. Пропорційність має забезпечувати чіткий, передбачуваний порядок застосування розсуду [3, с. 172], водночас він може бути застосовний і судовими, і нормотворчими органами державної влади.

Отже, до якої міри може буди спрощене провадження для розгляду малозначної справи, в якій мірі сторони можуть впливати на визначення відповідного порядку. Щодо цього можна розглянути декілька варіантів. На XV Світовому конгресі з процесуального права, який був присвячений засобам правового захисту у малозначних та нескладних справах в епоху економії, визначено, що односторонні спрощені процедури надають можливість отримати виконавчий документ без судового слухання або звичайного рішення за умови, що відповідач повідомлений належним про процес та не заперечує проти позову. Ключовою ідеєю є відсутність потреби у повноцінному або навіть спрощеному провадженні, якщо сторони цього не вимагають. За наявності заперечень відповідача, його право на розгляд справи судом буде забезпечено через звичайне судове провадження [5, с. 6].

На початковому етапі впровадження спрощеного позовного провадження в Україні були висловлені аргументи на користь того, що право вибору процедури має належати позивачеві, на якого як на ініціатора процесу покладається тягар доказування та витрат [6, с. 56]. Водночас положення про можливість впливу позивача на порядок вирішення справи відображено в цивільному процесуальному законодавстві таким чином, що повивач може обґрунтовувати значення для нього справи, висловити думку щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження. Зрозуміло, що закріплена у законодавстві диференціація порядку розгляду цивільних справ для малозначних справ із певною ціною позову є імперативною, водно-

час відповідний порядок не поступається процесуальними гарантіями загальному позовному провадженню. Погодимося з Д. Король, що спрощене провадження дозволяє досягти пропорційності в справах, які не потребують застосування всіх інструментів, що можливі у цивільному судочинстві [6, с. 52]. Водночас саме для пропорційного спрощення та підвищення доступності, ефективності судового захисту має йти мова і про зниження витрат сторін на розгляд справи, не враховуючи можливість збереження ресурсів через залучення представника, який не є адвокатом, а саме: пропорційне зменшення ставок судового збору за аналогією з наказним провадженням.

У випадку з відмовою сторін від проведення судових засідань або ненаданням заперечень проти відсутності засідань право на доступ до суду не порушується з урахуванням його змісту, яке, водночас, не передбачене ч. 1 ст. 6 ЄКПЛ. ЄСПЛ у справі «Голдер проти Сполученого Королівства» здійснив тлумачення права доступ до суду, встановивши, що право передати цивільно-правовий спір на розгляд суду належить до універсальних, загальновизнаних основоположних засад права [7]. Разом із тим, право на доступ до суду не є абсолютним і може бути обмежено у тій мірі, щоб не була порушена сама сутність права. Далі ЄСПЛ посилається на принцип пропорційності [8; 9, с. 137]. Зважаючи на можливість відсутності судових засідань та навіть повного рішення суду (як це передбачено, наприклад, у ст. 194 ЦПК Латвії), можливість сторін надати свої вимоги та заперечення, зменшувати темпоральні та фінансові витрати, впливати на порядок розгляду справи є засвідченням гарантій права на доступ до суду.

Окреслюючи можливі ефективні процесуальні засоби та важливі принципи та гарантії, що мають бути дотримані в порядку розгляду малозначних справ, слід звернути увагу на бачення Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (СЕРЕJ) Ради Європи, якою визначено ключові принципи щодо функціонування судових систем у сучасний період. Окрім дотримання прав людини та верховенства права [10, с. 1], забезпечення доступу до правосуддя, безпеки учасників судового

процесу [10, с. 2], постійне навчання персоналу [10, с. 3] маємо відзначити ефективно управління справами, розвиток кіберправосуддя [10, с. 2–3], прогресивне правосуддя [10, с. 3–4]. Ці принципи безпосередньо стосуються спрощення судочинства оскільки визначають використання альтернативних засобів доступу до правосуддя, включаючи онлайн-послуги або надання інформації через веб-сайти суду та інші засоби комунікації (телефон, електронна пошта тощо), впровадження інформаційних технологій для дистанційної роботи, застосування новітніх систем управління справами [10, с. 2], використання ІТ-рішень для окремих онлайн-послуг, дистанційних судових засідань засобами відеоконференції [10, с. 3].

Загальна європейська тенденція характеризується тим, що порогові значення для малозначних справ підвищуються, а для судів пропонується більша гнучкості в переході між спрощеною та звичайною процедурами на основі міркувань, які не обмежуються співвідношенням ціни позову з певним значенням. Зважаючи на сутність малозначних справ, вони здебільшого розглядаються у межах спрощеної процедури, що забезпечує прискорення їх вирішення, мінімізацію формальностей та заохочення самопредставництва, відсутність обов'язкового представництва адвокатом, а також передбачає нижчі судові витрати, пропорційні вартості позову, спеціальні правила доказування (обмеження кількості свідків, недопущення непропорційно дорогих засобів доказування), обмеження усних слухань або їх відсутність, використання стандартизованих форм для подання позову, відзиву, визнання вимог, спрощена форма судового рішення, обмежена можливість оскарження або її відсутність навіть в апеляційному порядку. Окремо регулюється розгляд справ за певними вимогами, для яких передбачено спрощені процедури ухвалення рішень (заочні рішення, рішення на підставі визнання вимог) [5, с. 12–14].

Зважаючи на те, що правнича допомога є елементом права на доступ до суду, у багатьох юрисдикціях у малозначних справах відсутнє обов'язкове юридичне представництво (обов'язкове представництво адвокатом) (ЦПК Польщі

[11; 12, с. 140], ЦПК Німеччини [13], ЦПК Італії [14,], ЦПК Франції (15), ЦПК Іспанії [16], ЦПК Латвії (17), правила розгляду малозначних справ в США (18) тощо), або передбачено межі щодо відшкодування витрат на представника. Обмеження чи непропорційність витрат на представника є неоднозначним, оскільки, з одного боку, це спрощує і здешевлює процес, з іншого – підриває процесуальну рівноправність, у випадку, коли одна сторона має у якості представника адвоката. Зрозуміло, що самопредставництво ускладнює судовий процес загалом та особливо для осіб без юридичної освіти. Аналізуючи це питання, Т. Цувіна доходить до висновку, що якщо правовою допомогою у цивільних справах визначається ефективний доступ до суду, то відмова в її наданні може призвести до порушення права на справедливий суд. Можливість отримання безоплатної правової допомоги віднесено на розсуд держав, та важливою є відповідність вимогам ЄКПЛ. Однак повинні бути визначені чіткі параметри відбору справ для надання відповідної допомоги, враховуючи майновий стан заявників, специфічні обставини справи, значення питання для заявника в контексті судового провадження, складність при застосуванні правових норм і відправлення процедур, спроможність заявників здійснювати самопредставництво, а також обов'язковість представництва адвокатом у певних категоріях справ [1, с. 66].

Право на правову допомогу в Україні гарантується на рівні Конституції України. Так само ця вимога є фундаментальною для інших демократичних держав. Водночас, досвід інших країн (держав-членів ЄС та США) свідчить про те, що допомога у заповненні форм (у яких уже надано сприяння сторонам у викладенні їх правової позиції) може бути надана персоналом суду за умови незалежності суду, а також здійснено в автоматизованому порядку через ІКТ, зокрема систему Електронний суд та кабінет. Відповідні правові консультації є одним із аспектів права на доступ до суду.

На відміну від правової допомоги, юридичні консультації становлять більш обмежений вид правових послуг, що, враховуючи положення Резолюції (78) 8 Комітету

Міністрів Ради Європи [19], передбачають: надання правової інформації та роз'яснень щодо положень чинного законодавства, які можуть бути застосовані у конкретній юридичній ситуації; оцінка перспектив справи та роз'яснення можливих правових наслідків; роз'яснення процесуальних питань щодо звернення до суду без посередньої участі в процесі; допомога у заповненні форм та шаблонів документів, особливо в контексті малозначних справ. Ключові відмінності між правничою допомогою та юридичними консультаціями у розумінні Ради Європи можна відобразити наступним чином. Насамперед, йде мова про обсяг певної допомоги: юридичні консультації обмежуються наданням інформації, порад та роз'яснень з правових питань, а правнича допомога включає весь комплекс юридичного супроводу, включно з представництвом, підготовкою процесуальних документів, отриманням та наданням доказів, участю в судових засіданнях, тощо. Правнича допомога переважно надається в рамках судового провадження та пов'язана з процесуальними діями, а юридичні консультації можуть надаватися до, під час або незалежно від судового процесу. Суб'єкти надання допомоги та консультацій також відрізняються. Примітним є те, що юридичні консультації може надавати ширше коло осіб, зокрема персонал суду, працівники юридичних клінік, онлайн-сервіси та інші суб'єкти без обов'язкової адвокатської кваліфікації. Форма та правові наслідки надання правничої допомоги та консультацій також є відмінними, зокрема, юридичні консультації часто мають інформаційний характер і можуть надаватися в усній формі, через роз'яснення, здійснюють непрямий вплив на процес через інформування сторони про її права та можливості.

У малозначних справах особливого значення набувають юридичні консультації як більш доступний та економічно обґрунтований інструмент забезпечення доступу до правосуддя. Це пояснюється кількома факторами: пропорційністю витрат на правову допомогу у позовах з невеликою ціною позову; спрощенням судових процедур, що зменшує потребу в повному спектрі правової допомоги, особливо враховуючи можливості для збільшення

доступності через електронне судочинство; заохочення самопредставництва.

Іноземний досвід цивільного судочинства з розгляду малозначних справ свідчить, що надання юридичних консультацій здійснюється відповідним судовим персоналом без порушення принципу незалежності, що досить характерно для США [18]. У свою чергу, країни ЄС також здебільшого спрямовують зусилля на оптимізацію процедури звернення до суду, що в результаті має затвердження різних шаблонів заяв по суті справи та інших процесуальних документів [20; 21]. У контексті цифровізації судочинства ресурси, вкладені державами на розробку шаблонів та інклюзивних онлайн-платформ для користувачів судової системи, потенційних чат-ботів та інших асесивних технологій мають стати ефективною альтернативою традиційній правовій допомозі та підвищити доступність правосуддя.

Щодо необхідності та потенціалу самопредставництва позиція ЄСПЛ також відповідає цій ідеї. У справі «МакВікар проти Сполученого Королівства» заявник не мав представника, програв справу та мав сплатити витрати. Визначальною є здатність особи належно представити свою справу без адвоката. Хоча справа ЄСПЛ було оцінена як складна (тривалість близько двох тижнів, багато роботи зі свідками та доказами), проте заявник був добре освіченим, досвідченим журналістом, здатним формулювати переконливі аргументи. Враховуючи конкретні обставини справи, відсутність правової допомоги не порушила справедливості процесу [22].

Відносно доступності правосуддя та пропорційного його обмеження досить різноманітними є правила, що регулюють можливості оскарження рішення у малозначних справах. У документах РЄ та ЄС рекомендаційного характеру та актах ЄС з різним юридичним значенням з точки зору імплементації, ЄСПЛ неодноразово наголошувалося, що право на оскарження не є абсолютним та може бути обмежене за різними критеріями, які певна держава обирає сама за умови дотримання права на справедливий суд. Законодавство різних країн по-різному регулює допустимість і апеляційного, і касаційного оскарження. Зокрема, у Чехії апеляція не

допускається для позовів до 10 000 чеських крон, крім заочних рішень, а для апеляцій з питань права встановлено вищий ліміт – 50 000 чеських крон (ст. 202(2) ЦПК Чехії) [24]. У Німеччині оскарження судових рішень у дрібних позовах зазвичай не дозволяється, якщо вартість позову менше 600 євро, але суд може надати дозвіл [25]. Згідно з законодавством Італії рішення мирового судді у малозначних справах можуть бути оскаржені виключно за порушення правил процедури, за порушення конституційних або громадських правил або принципів, що регулюють це питання (ст. 339 ЦПК Італії). Оскарження дозволяється незалежно від суми спору у випадках порушення процесуальних норм, конституційних прав або законодавства ЄС [14]. У Хорватії рішення у спрах невеликої вартості може бути оскаржене лише через неправильне застосування матеріального права та істотні порушення процесуальних норм (ст. 467 ЦПК Хорватії). Спеціальних обмежень щодо касаційного перегляду не передбачено [26]. У Швеції система оскарження вимагає отримання дозволу апеляційного суду [27]. У зазначених та деяких інших європейських країнах оскарження до суду третьої інстанції досить обмежене і не лише за малозначними позовами, а можливість навіть апеляційного оскарження може виключатись чи допускатись з умовою, водночас ціновий поріг є значно меншим, порівняно з українським законодавством. Загалом порівняно з європейськими країнами доступність перегляду рішень у малозначних справах в Україні є вищою, враховуючи відсутність апеляційних фільтрів.

Важливим та актуальним аспектом сучасного судочинства з точки зору доступності, ефективності судового захисту є його цифровізація. Впровадження електронних систем для малозначних справ створює нові можливості та виклики: з одного боку, це підвищує ефективність та доступність процедур, з іншого – може створювати цифрові бар'єри. В різних країнах та регіонах, зокрема ЄС, наявний різний рівень цифровізації, що відмічається на рівні моніторингу правосуддя в ЄС [28]. Щодо додаткових цифрових можливостей, що спрощують процедуру та підвищують доступність, слід відзначити електронні

платформи, на яких надаються доступні роз'яснення та інструкції, пропонується функціонал для управління малозначними справами. Такі платформи, окрім Європейського порталу правосуддя, часто включають інтегровані інструменти допомоги: рекомендації щодо подання позовів, шаблони відповідей та доступ до альтернативного вирішення спорів. Зокрема, платформа Online Money Claim для Англії та Уельсу, яка була розгорнута нещодавно, у 2023 році отримала більше 100 000 позовів. За даними опитувань агентства з підтримки судової системи 95% сторін зазначили, що їм набагато легше та доступніше працювати в цифровому форматі. Для відкриття справи достатньо створити обліковий запис та сплатити судовий збір. Це є заміною необхідності більш суворої ідентифікації, оскільки передбачається, що немає інтересу платити за подання позову на користь іншої особи. В Латвії, окрім можливості надсилати позов, підписаний електронним підписом, на електронну пошту суду, існує можливість заповнити ті самі форми онлайн на спеціальному порталі, який вимагає ідентифікації за допомогою латвійського публічного електронного сертифіката, що міститься на ID-картці або надається окремо на мобільному телефоні, або за допомогою іншої системи надійної електронної ідентифікації ЄС, що відповідає Регламенту eIDAS [5, с. 16]. Щодо можливостей та доступності оскарження ЄСПЛ має позицію відносно інновацій у галузі судочинства. Зокрема, у разі допустимості перегляду судом третьої інстанції суд зазначив про недопустимість надмірного формалізму при відмові у прийнятті касаційним судом касаційної скарги в паперовій формі замість електронної ЄСПЛ та визнав у якості порушення п. 1 ст. 6 Конвенції [29].

Стосовно транскордонних малозначних справ на рівні, зокрема, ЄС, існують розбіжності між національними процедурами, неоднomanітність витрат на вирішення відповідних транскордонних спорів. Цю проблему частково вирішує Європейська процедура розгляду малозначних справ, але вона має власні обмеження, оскільки стосується транскордонних справ. Соціокультурні відмінності та правові традиції у підходах до вирішення спорів із незначною

вартістю впливають на способи вирішення малозначних спорів: у деяких країнах акцент робиться на альтернативному вирішенні спорів та медіації, в інших – переважає формалізований судовий розгляд; певні країни взагалі не мають окремої процедури для вирішення малозначних спорів. Ці відмінності ускладнюють гармонізацію процедур та приведення законодавства у відповідність до актів ЄС відбувається досить поступово. Крім того, деякі країни-члени ЄС не мають спеціальної процедури розгляду малозначних справ, але застосовують Європейську процедуру вирішення дрібних спорів (зокрема, Фінляндія [23], Чехія [24]).

Висновки. Проведене дослідження особливостей порядку розгляду малозначних справ у цивільному судочинстві та порівняльно-правовий аналіз дозволяє сформулювати наступні висновки та практичні рекомендації, що пов'язані з балансом між ефективністю, спрощенням судових процедур та процесуальними гарантіями права на справедливий суд, враховуючи можливості цифровізації. Ключові вимоги, яким повинна відповідати процедура для ефективного розгляду малозначних справ, є наступними: пропорційність, згідно з вимогами якої процедурні правила повинні відповідати складності справи та ціні позову, а також вибір судами між різними порядками вирішення малозначної справи повинно підпорядковуватись тесту на пропорційність; доступність, яка визначає фінансову та процедурну доступність правосуддя для сторін, зокрема зважаючи на цифрову інклюзію та фізичну доступність судів; зменшення розміру судового збору шляхом застосування відповідного коефіцієнта; простота процедури подання позовів, збору доказів та проведення слухань, а також спрощені вимоги до рішення суду; швидкість, що визначає скорочення строків розгляду справ та ухвалення рішень; гнучкість при визначенні порядку вирішення справи; обмеження оскарження при зваженому підході; використання технологій та заохочення використання електронних інструментів та онлайн-платформ для вирішення спорів.

Удосконалення моделі спрощеного провадження у малозначних справах в Україні потребує: системного дотри-

мання принципу пропорційності, розширення можливостей впливу сторін на вибір виду провадження, встановлення гнучких механізмів переходу між видами проваджень, закріплення можливості розгляду справи без виклику сторін за їх згодою. У контексті простоти та доступності потенційним напрямком є: запровадження інституту юридичних консультацій як форми правової підтримки, яка може надаватись судами, чат-ботами, роз'ясненнями, інструкціями на сайті

судової системи; розробка типових форм процесуальних документів; зниження ставок судового збору; встановлення обмежень на розмір відшкодування витрат на правничу допомогу; створення спеціалізованої ІТ-підсистеми для подання позовних заяв та розгляду малозначних справ; удосконалення порядку та підстав оскарження рішень суду у справах з невеликою ціною позову, впровадження скорочених судових рішень з обмеженою описовою частиною.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цувіна Т. А. Право на доступ до суду: підхід ЄСПЛ. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 60–69.
2. Бортнік О. Г. Принцип пропорційності як інструмент обґрунтованості відступу Верховного Суду від висновку щодо застосування норми права. *Проблеми цивільного права та процесу*: тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 99-й річниці від дня народження О.А. Пушкіна (м. Вінниця, 24 трав. 2024 р.). Вінниця : ХНУВС, 2024. С. 155–159.
3. Бортнік О. Г., Степаненко Т. В. Інструментальні аспекти пропорційності в цивільному судочинстві. *Право і Безпека*. 2022. № 2. С. 169–178. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.16>.
4. Сакара Н.Ю. Право на касаційне оскарження судових рішень у малозначних справах: проблеми законодавчого регулювання. *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення* : збірник наукових праць учасників Міжнародної науково-практичної конференції, 23-24 листопада 2018 р., Київ : Дакор, 2018. С. 161–171. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5b964259-03eb-4e8a-a048-9f7977132739/content>.
5. Simone Ginzburg. Small claims: comparative analysis of national procedures with recommendations for the greek ministry of justice. June 2024. Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/small-claims-report-vf/1680b07062>.
6. Король Д.А. Принцип співробітництва сторін та суду в спрощеному позовному провадженні цивільного судочинства України. *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення* : збірник наукових праць учасників Міжнародної науково-практичної конференції, 23-24 листопада 2018 р., Київ : Дакор, 2018. С. 52–57. URL: https://ajee-journal.com/upload/files/Conference_Book_Small_Claims_Ukraine2018.pdf.
7. Case of Golder v. United Kingdom, App. № 4451/70, Judgment 21/02/1975. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496>.
8. Case of Guérin v. France, App. № 25201/94, Judgment 29/07/1998. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-58204>.
9. Попов О.І. Малозначність справи як процесуальний фільтр доступу до суду касаційної інстанції: окремі питання судової практики. *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення* : збірник наукових праць учасників Міжнародної науково-практичної конференції, 23-24 листопада 2018 р., Київ : Дакор, 2018. С. 134–147. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f9a10678-8b7c-442d-aac1-d398b31bddf4/content>.
10. Отримані уроки і виклики, які постали перед судовою владою під час пандемії COVID-19 і після неї Страсбург, 10 червня 2020 року CEPEJ (2020) 8 rev. Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (CEPEJ). URL: <https://rm.coe.int/cepej-declaration-on-lessons-learned-cepej-2020-8rev/16809ede8b>.
11. Kodeks postępowania cywilnego: Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-postepowania-cywilnego-16786199>.
12. Остап'як М. М. Особливості спрощеного провадження в цивільному судочинстві Польщі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2019. Вип. 55(1). С. 139–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2019_55%281%29__33.

13. Zivilprozessordnung: in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. Dezember 2005. BGBl. 2024. Nr. 328. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/BJNR005330950.html#BJNR005330950BJNG056902301>.
14. Codice di procedura civile: Regio decreto № 1443 28 ottobre 1940. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:regio.decreto:1940-10-28;1443>.
15. Code de l'organisation judiciaire. Décret № 2025-173 du 21 février 2025. Legifrance. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006071164/LEGISCTA000006182780/#LEGISCTA000006182780.
16. Enjuiciamiento Civil: Ley 1/2000, de 7 enero. *Boletín Oficial del Estado*. núm. 7. de 08/01/2000. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2000-323&p=20250103&tn=1>.
17. Small claims. Latvia. European e-Justice Portal. URL: https://e-justice.europa.eu/topics/money-monetary-claims/small-claims/lv_en.
18. Довбенко М.П. Правила розгляду дрібних позовів у порядку цивільного судочинства сполучених штатів Америки. *Юридичний вісник*. 2024. № 5. С. 229–238. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v5.2024.25>.
19. Про безоплатну правову допомогу і юридичні консультації: Резолюція (78) 8, Комітет Міністрів Ради Європи від 2 березня 1978 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rez_78_8_1978_03_02.pdf.
20. Остап'як М. М. Типові форми (шаблони) процесуальних документів, як елемент спрощення цивільного судочинства країн-членів ЄС. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. Вип. 62. С. 4.44–4.52. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.62.4.44-4.52>.
21. Small claims forms. *European e-Justice Portal*. URL: https://webgate.ec.europa.eu/e-justice/177/EN/small_claims_forms.
22. Case of *McVicar v. the United Kingdom*, App. № 46311/99, Judgment 07/05/2002. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60450>
23. Small Claims Court Finland: A Pro's Guide for Business Owners. URL: <https://www.debitura.com/small-claims-court/jurisdiction/Finland>.
24. Občanský soudní řád: Zákon č. 99/1963 Sb. 17.12.1963. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-99#cast2-hlava1>.
25. Germany Small Claims Court: A Guide for Business Owners and Professionals. URL: <https://www.debitura.com/small-claims-court/jurisdiction/Germany>.
26. Zakona o parničnom postupku: Skupština SFRJ, № 555, 24.12.1976. URL: <https://www.zakon.hr/z/134/zakon-o-parni%C4%8Dnom-postupku>.
27. Small claims. Sweden. *European e-Justice Portal*. URL: https://e-justice.europa.eu/topics/money-monetary-claims/small-claims/se_en.
28. The EU Justice Scoreboard 2024. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Central Bank, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions COM(2024) 950. URL: https://commission.europa.eu/document/download/84aa3726-82d7-4401-98c1-fee04a7d2dd6_en?filename=2024%20EU%20Justice%20Scoreboard.pdf.
29. Case of *Xavier Lucas v. France*, App. № 15567/20, Judgment 09/06/2022. URL: <https://lpd.court.gov.ua/decision-yespl/card/40>.